

OSMANLI’DA MÜZİK EĞİTİMİ

Erhan ÖZDEN, Marmara Üniversitesi
Hikmet TOKER, Marmara Üniversitesi

Tebliğimize başlamadan önce sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese teşekkür eder ayrıca değerli katılımcılara saygılar sunarım. Türk Müziği’nin eğitim tarihi hakkında yapılan bu çalışmada Enderun, Mehter, Mızıkayı Hümayun, Mevlevihaneler ve Tanzimat sonrası açılan müzik okullarında verilen derslerin içerikleri ve uygulanan öğretim metotlarından bahsedilmektedir. Ayrıca Türk Müziği eğitiminin en eski uygulanış şekli olan Meşk sistemi üzerinde durulmaktadır.

1.Giriş

Osmanlı İmparatorluğu tarih boyunca sanatın tüm dallarıyla ilgilenmiş ve bu alanlarda oluşturduğu akımlarla, gerek doğudaki gerekse batıdaki pek çok medeniyeti etkilemeyi başarmıştır. Doğu ve batı arasında bir köprü olması her iki kültürün etkileşiminde rol oynamasını sağlamıştır. Kökeni Orta Asya’ya kadar uzanan müzik kültürü ise bu etkileşimlerde hem besleyici bir kaynak hem de kendini zenginleştiren bir unsur olmuştur. Anadolu’nun fethiyle beraber başlayan sosyal hayattaki yerleşik düzenin, Türkleri eskisinden daha zengin bir sanat ve kültür hayatının içine çektiği görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin kurulmasından sonra ise bu kültür-sanat hayatı adeta bir kimlik kazanmıştır. Bu durum dünya sanat literatürüne “Osmanlı Sanatı” ifadesini kazandırmıştır. Tabii doğal olarak “Osmanlı Müziği”ni de.

İmparatorluk sınırlarında yaşayan her milletten insanı etkilemeyi başaran müzik anlayışı, birçok azınlık bestekâr ve müzik adamının da yetişmesini sağlamıştır. Batıda Doğu Roma, güneyde Arap Yarımadası ve anavatan Orta Asya’dan gelen müzikal etkilenmeler, icra edilen melodileri ve makamsal yapıyı da oldukça zenginleştirmiştir. Bu zenginlik doğal olarak bir eğitim anlayışını da beraberinde getirmiş, makamsal yapı, usûl anlayışı, hanende eğitimi, sazende eğitimi, güfte-vezin gibi konular bu eğitimin temelini oluşturmuştur. Eğitim anlayışı zamanla daha geniş bir perspektif çizerek her kesime hitap etmeye başlamıştır. Özellikle saray ve çevresinin verdiği destek müzik eğitimini kurumsal düzeye taşıyarak birçok eğitim kurumunun açılmasını sağlamıştır. Bunlar arasında; askeri müzik icra ve eğitiminin yapıldığı Mehterhaneler, halka müzik eğitimi Mevlevihaneler, sarayda bulunanlara hizmet eden Enderûn, Mûsikî Esnaf Loncaları, pek çok özel Meşkhane ve Tanzimat’tan sonra açılmaya başlayan müzik okulları bulunmaktadır. Eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla beraber müzik eğitiminin Anadolu’ya da yayıldığı görülmektedir. İstanbul’un dışındaki pek çok şehirde açılan mevlevihaneler bu görevi bir nebze olsun üstlenmişlerdir.

1.1. Enderun'da Müzik Eğitimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun üst düzey devlet görevlileri, sanatkarlar ve bilim adamlarının yetiştiği Enderun mektebinin teşkilatlanma süreci II. Murat devrinde başlamıştır. Sarayda bulunan en mühim teşkilat olması sebebi ile Enderunlulara saraylı denildiği halde herhangi bir saray mensubuna Enderunlu denilmezdi. (Baykal, 1953). Öğrencilerin çağın en ileri eğitim teknikleri ile bilimin her alanında gelişmeleri sağlanırdı. Verilen dersler arasında Musiki'nin yanı sıra Hukuk, Tarih, Matematik, Aritmetik, Geometri, Mimari, Arapça, Farsça, Türkçe ve İslami Bilimler bulunmaktaydı. (Miller, 1941). Cem Behar (2010) Osmanlı sarayındaki musiki ve çalgı derslerinin 16. y.y'ın ortalarından itibaren verilme-ye başladığını (s.127) belirtmektedir. Ancak başka bir kaynakta Sultan II. Murad Han (1421-1451) devrinde Bursa ve Edirne saraylarında da değerli musiki bilginlerinin yetiştiği ifade edilmektedir. (Uzunçarşılı, 1977). İstanbul'un fethinden sonra yönetim merkezi Topkapı Saray'ı olmuş ve musiki çalışmaları burada devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet Han ile başlayan gelişme sürecinden Enderun mektebi de nasibini almış ve ilim tahsili parlak bir sürece girmiştir. (Akkutay, 1984)

Enderun öğrencileri kabiliyetleri doğrultusunda farklı sınıflara ayrılmış, her sınıf öğrencilerin ikamet ettikleri odaların adı ile anılmıştır. Bu odalar şunlardır: 1-Büyük Oda, 2- Küçük Oda, 3-Doğancılar Koğuşu, 4-Seferli koğuşu, 5-Kiler Odası, 6-Hazine Odası, 7-Has Oda. (Akdeniz, 2003).

Müzik Eğitiminin verildiği oda Seferli Koğuşu idi. Bu oda kurulana (1635) kadar dersler büyük ve küçük oda da yapılmakta idi. (Akkutay, s. 90). Bu odanın mensupları saraya alınan devşirme çocukların müziğe kabiliyetli olanlarından seçilirdi. Dersler hazine ve has odalı musikişinas Enderunlular tarafından verildiği gibi saray dışından tutulan maaşlı öğretmenler de bulunmaktaydı (İstanbul'daki en usta hanende ve sazandeler arasından seçilirlerdi). Bu öğretmenlere yevmiye karşılığı ücret verilmez maaş karşılığında çalıştırılırlardı. Maaşlar makbuz karşılığında ödenirdi. Tanbur hocası Yehudi'ye vazifesi karşılığında yapılan bin iki yüz akçelik ödemeyi gösteren aşağıdaki makbuz buna örnek olarak gösterilebilir:

Beciheti

Vazife-i Tanbûrî Yehûdî an-muallimân-ı Enderûn-ı Hümâyûn berây-ı şehr-i Za. sene 1094 in kadar meblağ an-Hazine-i Âmirê dâde-fermûde ez-ân sebeb an-cânib-i Muhasebe-i Evvel tezkire-i Hazine-nüvişte ber-mûceb-i arzuhâl-i hod ve bâ-fermân-ı âlî.

Yalnız bin iki yüz akçedir.

Tahriren fî 29 Za. Sene 1094 [19 Kasım 1683] (BOA, 1012).

Dışarıdan tutulan hocalar sürekli sarayda ikamet etmezler sadece derslerinin olduğu günlerde gelirlerdi. Derslere Seferli koğuşunda bulunan meşkhane haftanın belirli günlerinde saat dokuz civarında başlanırdı. Öğlene kadar Türk Müziği nazariyat ve repertuarı öğlenden akşam saatlerine kadar, rakaslar ve mukallitler (dansçılar ve soytarılar), akşam vakitlerinde ise mehter takımı eğitim görürdü. Mekşhânenin fiziki yapısı müzik eğitiminin gerektirdiği şekilde düzenlenmiş ve içeride bulunan araç- gereçlerde bu duruma uygun olarak ayarlanmıştı. (Miller, 1941). Uzun yıllar sarayda hizmet etmiş olan Leh asıllı Ali Uki Bey (Albert Bobousky) dersin işleniş şeklini şu şekilde anlatmaktadır:

“Mûsikî içoğlanları odalarından çıkarlar ve üstatlarının karşısında yerlerini alırlar. Sonra da kimi zaman sırayla kimi zaman hep birden tek sesli müziklerini çalışırlar.” (Berktaş, 2002).

Tarihi vesikalar incelendiğinde Enderun'da enstruman, ses eğitimi ve dans derslerinin aynı anda

verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Daha önce İsmail Hakkı Uzun Çarşılı tarafından da yayınlanmış olan 1090 (1679) ve 1094 (1683) tarihli bazı arşiv vesikalarında şu hocaların enderunda hizmet ettikleri görülmektedir: Tanbur Muallimi Yahudi, Tanbur Muallimi Haiko Yahudi (BOA, 13-1002), Keman Hocası Hasan Çelebi (BOA, 13-1328), Hanende Sehurizade Mustafa Çelebi (BOA, 13-1331), Çöğürücü Ama Ahmet Çelebi (BOA, 13-1332), Musikârî İbrâhim Çelebi (BOA, 13-1333), Tanbur Muallimi Angeli (BOA, 7-692), Tanbur Muallimi Halifer Yahudi (BOA, 8-794), Musiki Muallimi İbrahim. (BOA, 11-1084).

1.2. Mehterhane’de Müzik Eğitimi

Savaşlardaki psikolojik etkisinden dolayı, her ulus, askeri bir müzik disiplinine sahip olmak istemiştir. Tarihte birçok örneği görülen bu müzik türünün en önemli örneklerinden biri Mehter’dir. Tarihi orta Asya’daki Türk boylarına kadar uzanmasına karşın teşkilatlanma süreci Osman Gazi ile beraber başlamıştır. Selçuklu Sultanı Aleaddin’nin Osman Gazi’ye hakimiyet ifadesi olarak gönderdiği tabl, alem, tuğ ve nakkare’den oluşan takım Osmanlı’daki ilk mehter takımıdır. (Türkmen, 2007). Mehter teşkilatının gelişmesi Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamıştır. Bu dönemde Demirkapı’da Nevbethane kurulmuş ayrıca Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş, Rumeli Hisarı, Yeniköy, Beykoz, Anadoluhisarı, Üsküdar ve Yedikule’de günde üç defa nevbet çalınmıştır. (Özcan, 1993). Bu şekilde mehter sadece savaş durumlarında icra edilmekle kalmayıp aynı zamanda halka devamlı olarak bir nevi konser vermiştir.

Mehterlerin bulunduğu binalara mehterhane denilmekteydi. Mehterhaneler, içinde meşkhane, koğu, yemekhane gibi birçok binayı barındıran büyük kışlalardan oluşmaktaydı. Müzik eğitimi de yine bu kışlalarda bulunan meşkhanelerde verilmekte idi. Mehter icracıları, görevliler ve öğrenciler bu kışlalarda barınırlardı. İracılar bölüklere ayrılır her bölük çaldıkları çalgının adı ile anılırdı. Nefirzenler bölümü, Alemdarlar Bölümü, Zurnazenler Bölümü gibi. Bu bölüklerden biride öğrenciler bölümü idi. Fatih dönemine ait Alem Mehterlerinin isim listesini veren bir belgede öğrenciler bölümü elli iki kişi olarak gösterilmiş ve isimleri verilmiştir. (BOA, 9623).

Devşirmelerden oluşan öğrencilerin eğitimlerine ritim ile başlanırdı. Daha sonra çeşitli bölüklere ayrılırlar ve eğitimleri bu bölüklerin gerektirdiği şekilde uygulanırdı. Bu bölükler şöyledir: Zurna çalanların oluşturduğu bölük, boru, nakkare, zil, davul ve kös bölümü. (Tezbaşarır, 1975). Ali Ufki Topkapı Sarayı’nda bulunan Mehteran’ın talimini şu şekilde anlatmaktadır;

“Akşam üstü odaya savaş veya sefer Mûsikîsi (mehterhane) hocaları gelir; onlar da derslerini verirler; çalgıları trompet, fîfre, davul ve zil türlerinden oluşur ve sadece olağan üstü rahatsız edici bir ses çıkarmaya yarar. (Berktaş, 2002).

Ritim unsuru çok önemli olduğundan öğrencilere önce mehter düdüğü ile ritm ve senkron çalışmaları yaptırılır sonra kabiliyetleri doğrultusunda diğer enstrüman bölüklerine kaydırılırdı. Örneğin Fırat Boztaş (2009) 1566 yılına ait Mehteran- Alem-i Mevacip defterinde zurnacılar bölümünde sekiz zurna öğrencisinin ismini tespit etmiştir. Aynı çalışmada yazar öğrencilerin bir ila dokuz akçe arasında ücret aldığını belirtmektedir. (s. 52).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 1184 numaralı Halis Efe’ye ait mecmuada (Usûlat-ı Mehteran-ı Alem) uygulanan usûl ve formlar (makamlar çok çeşitlidir) şu şekilde verilmektedir.

Usûller: Çenber, Küçük ve Büyük Hafif, Sakil, Devr-i Hindi, Sofyan, Semai, Çeng-i Harbi. Formlar: Türkü, Şarkı, Nakış, Murabba. (Çalışkan, 2001).

Mehterhanenin müzik eğitiminden mehterbaşı sorumlu idi. Öğrencilerin yetiştirilmesinden repertuar seçimine kadar birçok konuda kararı o vermekte idi. Yani bir nevi orkestra şefi idi. (Kanca, 2010). Ayrıca her bölüğün eğitiminden o bölüğün başında bulunan nefer mehter başına karşı sorumluydu. Bu bize göstermektedir ki Mehterde de tıpkı Enderun’da olduğu gibi branş eğitimi ön plandaydı. Bu eğitimle birlikte toplu olarak yapılan icralarda da öğrencilerin eşlik kabiliyetleri gelişmekteydi.

1.3. Mevlevihanelerde Müzik Eğitimi

Mevlevilik ve Mevlevihaneler yedi asır boyunca Türk fikir ve sanat hayatını doğrudan etkilemiş, özellikle kurumlaşmaya başladığı 14. y.y.’dan itibaren Osmanlı müziğinin beslendiği en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu tarikat diğer tarikatlardan farklı olarak kendini dini temayüllerin yanı sıra felsefi ve mistik bir şekilde ifade etmiştir. Bu da dünya çapında ün yapmasını sağlamış ve birçok yabancı araştırmacının ilgisini çekmiştir. Başta Konya olmak üzere yurdun dört bir yanında bulunan mevlevihaneler her yıl yerli yabancı binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Walter Feldman yazdığı bir makalede Mısır Piramitleri, Atina’daki Akropolis ve Osmanlı dönemi mevlevihanelerinin 17, 18 ve 19. yüzyıllarda dünyanın önemli turistik yerleri arasında olduklarını ifade etmiştir. Başta Pierro Dela Valle (17. y.y. başı), Lady Mary Wortley Montagu (18. y.y. başı) ve Carsten Niebuhr (18. y.y. sonu) gibi dönemin Avrupalı entelektüelleri ziyaretlerini kaleme almış ve ayrıca tuallerine yansıtmışlardır. Modern batı dünyasının Ortadoğu kültürüyle ilgili olarak sahip olduğu en önemli bilgilerden biri Mevlâna ve felsefesidir. Rumi’nin şiirleri günümüz Avrupasında pek çok dile çevrilerek okunmakta ve A.B.D ‘de en çok satan kitaplar arasında yer almaktadır. (Feldman, 2010). Bu ilginin temelinde Mevlâna’nın öğretilerinin yanı sıra şüphesiz sema ve musiki yatmaktadır. Mevlevi mukabelesinin cazibe noktası ise sema ve musikidir. Mevlâna’nın Divan-ı Kebir’inden alınan şu mısralar bunu çok güzel açıklamaktadır.

“İki telli, üç telli sazlarla her gün canınızı besleyin gitsin” (Mevlâna, Divan-ı Kebir, VI).

“Rebabın şu dosdoğru sesi ister Türk olsun ister Rum ülkesinden, ister Arap, aşıkça onun dilincedir, onun dilidir.” (Mevlâna, IV).

Onaltıncı yüzyıla kadar sema esnasında icra edilen müzik dönemin hanende ve sazandelerinden oluşan heyet tarafından yapılmaktaydı. Çalınan eserler daha çok anonim eserlerdi. Ayin seremonisi XIX. y.y.’da şekillenmeye başlanmış ilk Ayin-i Şerif ise yine aynı dönemde bestelenmiştir. (Gölpınarlı, 1983). Osmanlı’nın kuruluşundan itibaren açılmaya başlanan mevlevihanelerde, mevleviliğin adap ve erkânının yanı sıra ciddi bir müzik eğitimi verilmekteydi. İcra edilen müzik teorik ve uygulamalı olarak anlatılmakta, yetiştirilecek öğrenciler ise müziğe kabiliyetli dervişler arasından seçilmekteydi. Meşk sisteminin benimsendiği öğretim metodu hoca merkezliydi ve tekrara dayalı bir süreci izlemekteydi. Her öğrenci kendi hocasının tavrını kazanmakta, böylece devamlılık sağlanmakta idi. Müzik eğitimi mevlevihanelerin hücre adı verilen sınıflarında ve mukabelelerin yapıldığı semahanede veriliyordu. (Başer, 2006). Ayrıca Rauf Yekta Bey “Esatiz-i Elhan” adlı eserinde meşk ve derslerin havanın güzel olduğu yaz aylarında açık havada ve kahvehanelerde yapıldığını da belirtmektedir. (Yekta, 1900).

Mevlevihanelerde klâsik eğitim ve terbiye metotlarının hemen hepsi uygulanmaktaydı. Eğitim programı öğrencilerin ve hocanın alaka, temayül ve becerilerine göre belirlenmekteydi. Sınav, ceza, mükafat ve unvan gibi unsurlar bu programın bir parçasıydılar. Dervişler birikimlerine göre belirli kademelere ayrılır ve kendi branşlarında eğitimlerine devam ederlerdi. (Yöndemli, 2007). Bu branşlar ise hanende ve sazende grupları içerisinde sınıflandırılarak yeterli seviyeye ulaşan öğren-

ciler mutrib heyetine katılırlardı. Başlangıçta sadece kudüm, rebab ve neyden oluşan saz takımı na XVII. y.y.’dan itibaren ud, keman, kanun, santur, tanbur, kemençe, girift hatta zamanla piyano ve viyolonselde katılmıştır. Ancak piyano ve viyolonsel sadece birkaç mukabelede kullanılmıştır. (Gölpınarlı, 1983). Öğretmenlerin maaşları mevlevihanenin bağlı olduğu vakıf tarafından ödenmekteydi. Görevi herhangi bir nedenle biten öğretmeninin yerine uygun görülen başka bir öğretmen gelmekte idi. Aşağıda vefat eden bir dairezenin yerine başka bir dairezenin alınma isteğini gösteren resmi bir evrak verilmektedir.

Devletlu inayetlu semahatlu efendim sultanım;

Hazretlerinin hâk-i pâ-yı şeriflerine rû-yı ubûdiyyet- malide ve cebini rıkkıyet fersude kılındıktan sonra maruz-ı dirîne oldur ki mahmiye-i Konya’da asude makbul-ı barigâhda kayyumî H. Mevlâna Celaleddin-i Rûmî kuddise sirrahül- azîzin âsitane-i şerifeleri evkâfı mahsulünden almak üzere yevmî dört akçe vazife ile hânende ve yevmi iki akçe vazife ile dâire-zen olan Derviş Mehmet ibn-i Derviş Hasan fevt olup yeri hâli ve cihetleri mahlule ve hıdmeti mu’attal almakla yeri iş bu baisi rakrak derviş Mustafa Mevlevi kulları her vechile mahall ve müstehak ve enseb ve elyak olmağın kendüye tevcih olunup yerine müceddeden berat-ı alışan sadaka buyrulmak ricasına arz-ı şerifleri ihsân buyurulmak babında ol ki vaki-i haldir. Paye-i seriri a’lâya ilam ve inhâ olundu baki emr u ferman der-i adaleti ünvanındır. Hurrirre fil-yevmi’l- hâmis min şehr-i zilkadeti’ş-şerife lisene seb’a ve işrin ve mi’ete ve elf.

Bende-i Bayram ibn-i Hazret-i Mevlâna

el- müvellâ li’l-vakfı Ağrıboz Hâlâ

5 Zilkâde 112 (BOA,76-3770).

Safiyuddin Urmevi’den intikal eden ses sistemi esasları ve nazariyatının temel alındığı Türk Müziği eğitiminde, mevlevi dedelerinin yaptığı çeşitli nazariyat kitapları da eğitim tarihi açısından önemli kaynaklardır. Bu çalışmaların başlıcaları Abdülbaki Nasır Dede (Aksu, 1998), Nayi Osman Dede (Erguner, 1991), Celalettin Dede, Ataullah Dede ve Hüseyin Fahrettin Dede (Rauf Yekta ve Suphi Ezgi’nin tamamladığı çalışmalar) tarafından yapılmıştır. Daha sonra Rauf Yekta, Suphi Ezgi ve daha pek çok müzikologun yaptığı çalışmaların temeli bu eserlerle atılmıştır. Türk Müziği’nin üzerinde mevleviliğin büyük etkisi bulunmaktadır. Osmanlı dönemindeki en önemli bestekâr ve müzik adamlarının çoğu mevlevihanelerde yetişmişlerdir. İstanbul Üniversitesi tarafından yaptırılan Mevlevi ayinleri neşriyatının önsözünde Rauf Yekta Bey (İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti Reisi) şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Türk Musikisi’nin mükemmel bir tarihi yazıldığında görülecektir ki en meşhur Türk bestekârlarının hepsi mevlevidirler. Bu üstatlar musiki sahasındaki zeka ve dehalarının en büyük kısmını Mevlevi ayinleri bestelemeye sarfetmişlerdir.” (Yöndemli, 2007)

1.4. Mızıkayı Hümayün’da Müzik Eğitimi

III. Selim’in Yeniçeri ocağından ayrı olarak kurduğu askeri birliğin eğitimi için Fransa’dan getirttiği subaylar, bu birliğe bir boru takımı dahil etmişlerdir. Askeri müzik tarihimizin batı tarzında ilk mızıkâ oluşturma girişimi olarak bu takımın kurulması gösterilebilir. (Sevengil, 1970). Ancak bu girişim sadece birlik içerisinde sınırlı kalmış, ordu ve devlet teşkilatının geneline yayılamamıştır. II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasının ardından (1826) yerine kurulan ordu için yeni bir askeri müzik bölüğüne ihtiyaç duyulmuş ve Mızıkayı Hümayün kurulmuştur. Çalışmalara 1827 yılında başlanmış, müzisyen ihtiyacını karşılamak amacı ile Enderun’dan yetenekli gençler

seçilerek batı çalgıları öğretilmeye başlanmıştır. Bu eğitim önce Türk hocalar tarafından verilmeye çalışılmış ancak müspet sonuçlar alınamaması üzerine bandonun eğitimlik ve şeflik görevine Fransız Mösyö Mangeul getirilmiştir. Mangeul başarılı olamayınca yerine İtalyan Guiseppe Donizetti tayin edilmiştir (1828). İtalyan bestekârın göreve başlaması ile Mızıkayı Hümayûn'da ilk ciddi eğitim faaliyeti de başlamıştır. Donizetti ilk olarak bandoyu oluşturan müzisyenlerin çoğunun bildiği Hamparsum notasını öğrendi. Ardından bu nota sitemindeki seslerin batı müziğindeki karşılıklarını gösteren bir çizelge hazırladı. Portenin öğretilmesinin ardından bu çizelge yardımı ile öğrencilerine batı müziği nota sitemini öğretti. Bu sistem günümüzde kullanılan batı müziği nota sisteminin ülkemizdeki ilk uygulamasıdır. Ardından enstruman icrası ile ilgili problemleri çözme yoluna gitti ve icraya dayalı bir eğitim sistemi geliştirdi. Padişahın önüne en kısa zamanda icra kabiliyeti gelişmiş bir bando ile çıkma isteği, eğitim sistemini bu yönde şekillendirmesine sebep oldu. Eğitim, nota öğretimi ve basitleştirilmiş İtalyan armonisi eğitimi ile sınırlı kaldı, yirminci yüzyılın başlarına kadar bu durum böyle devam etti. (Gazimihal, 1955). Zamanla öğretim kadrosuna yerli ve yabancı öğretmenler eklenerek Mızıkayı Hümayûndaki eğitim faaliyetine devam edildi. Yurt dışından gelen musiki üstatları ve Musika'dan yetişen öğretmenler çalgı eğitimi vermeye devam etti. Eğitim faaliyeti ilk kurulduğu yıllarda şu anda İstanbul Teknik Üniversitesine ait olan Taşkıışla binasında yapılmakta idi, ardından bu faaliyete Çırağan Sarayı müstemilatında bulunan Musika binasında devam edildi. Eğitim süresince öğrencilere müzik derslerinin yanı sıra farklı konularda derslerde anlatılmaktaydı. Bunlar Fransızca, Farsça, Yazı ve Arapça'ydı. Osmanlı arşivi Hazine-i Hassa Defterleri 00542 numarada kayıtlı Musika-i Hümayun maaş defterindeki bazı öğretmenlerin isimleri şunlardır: Kuateli Paşa (Guatelli Paşa): Mir Liva (Muallim-i Evvel), Dusep Bey (Kaymakam Muallim), Rossini Bey (Muallim), Paskovalli Bey (Muallim), Mehmet Takiuddin Bey, Farisi Hocası, Musa Kazım Efendi (Arapça Muallimi), Nuri Efendi (Kıraat Hocası), Rıza efendi (Yazı Hocası), Şefik Ağa (Kemançe Muallimi). (BOA, 00542). Tüm bu yeniliklere rağmen II. Meşrutiyete kadar geçen süreçte Mızıkayı Hümayûn'un eğitim sistemi temel olarak hala usta çırak ilişkisine dayanmaktaydı. Saffet Bey bu sistemi şöyle anlatmaktadır:

“ Her acemi, bir ustanın nezaretine bırakılır, bu yolda çalışmış talebeden orkestra ve bando için genç eleman temin edilirdi. Bunlar pratikten başka teori ile de meşgul edilirdi. İlk hocalar İtalyanlardı; ben sonradan imkân nispetinde Fransız ekolü dairesinde çalıştırdım.” (Gazimihal, s. 115).

Donizetti Paşa, Guatelli Paşa, Arenda Bey'in şeflik dönemlerinde yukarıda belirttiğimiz şekilde devam eden eğitim, II. Meşrutiyet'in ardından Saffet (Atabinen), Zati (Arca) ve Zeki (Üngör) Bey'lerin şeflik dönemlerinde daha kurallı ve sistemli bir hal almıştır. Ancak bu dönemde de Musika-i Hümayun tam manası ile bir okul görüntüsüne kavuşamamıştır. Saffet Bey'in Musika şefi olmasının ardından eğitimde yeni ve daha ciddi bir dönem başlıyordu. Musika'da mevcut olan eğitimin eksiklerinden haberdar olan Saffet Bey, bunları gidermek amacı ile çalışmalarına başladı. Bu dönemde yayınlanan nizamnamelerle öğrenci alımı ve terfi gibi konular kurallara bağlı hale geldi. Musika'ya alınan öğrenciler müziğe önce bir kırıli saz ile başlıyor ardından yetenekleri doğrultusunda değişik sazlara yönlendiriliyordu. Kendi sazları hususunda özenli ve disiplinli bir eğitim alan öğrencilere ayrıca bona, müzik nazariyatı, piyano, keman, armoni, müzik imlası ve müzik tarihi dersleri veriliyordu. Saffet Bey'in bando şefliğine atanmasının ardından bandonun kuruluşundan beri uygulanan İtalyan metodu terk edilerek Fransız metoduna geçildi. Saffet Bey, bandonun orkestra disiplinine doğru gelişmesi için çaba gösterdi ve bandonun senfoni repertuarını arttırdı. (Aksoy, 1985).

Bir başka önemli gelişmede öğrencilerin mezuniyetlerinin ardından bando ve orkestrada da eğitim sürecinin devam etmesi oldu. Bu eğitim sistemi şöyle işliyordu. Beş sınıfa ayrılan müzisyenler en alt sınıf olan 5. Sınıftan Musika’ya girdikten sonra, başlarında bulunan kısım muallimleri eşliğinde eğitime devam ediyor, bu sınıfta zorunlu hizmet süresini tamamladıktan sonra bir üst sınıfa dahil olmak için sınava giriyorlardı. Sınavlar belirli bir program dahilinde yapılıyordu. Şuray-ı Devlet Tanzimat Dairesinin 30184-20 numaralı nizamnamesine göre bu program şu şekilde idi:

Mızıkayı Hümayün İmtihan Programı

1-Beşinci sınıfa kabul imtihanı

Evvelen Saz talimine mahsus kitaplardan müntehab bir parçanın çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir parçanın çalınması.

Bu imtihanda üss-i mizan Altıdır.

2-Dördüncü sınıfa terfi imtihanı

Evvelen saz talimine mahsus kitablardan müntehab bir parçanın Bir parçanın çalınması, saniyen ufak eserlerden müntehab bir parçanın çalınması salisen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması. Bu imtihanda üss-i mizan yedidir.

3-Üçüncü Sınıfa Terfi İmtihanı

Evvelen etütlerden veya büyük parçalardan bir eserin çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması, Salisen istiktâb-ı Mûsikî bu imtihanda üss-i mizan sekizdir.

4-İkinci Sınıfa Terfi İmtihanı

Evvelen üçüncü sınıfa terfi imtihanınındakilerin fevkinde olmak üzere etütlerden veya büyük parçalardan bir eserin çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması salisen istiklâb-ı Mûsikî bu imtihanda üss-i mizan dokuzdur.

5-Birinci Sınıfa Terfi İmtihanı

Evvelen ikinci sınıfa terfi, imtihanındakilerin fevkinde olmak üzere etütlerden veya büyük parçalardan bir eser çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması

salisen istiktab-ı Mûsikî bu imtihanda üss-i mizan ondur.

6-Kısım Muallimliğine Geçiş İmtihanı

Evvelen Konçertolardan müntehab bir parçanın çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması selasen istiklâb-ı Mûsikî, Rabian transpozisyon, hamisen ilm-i ahenge dair malumat. Bu imtihan da üss-i mizan on beşdir.

7-Muallim Muavinliğine Terfi İmtihanı

Evvelen Konçertolardan müntehab bir parçanın çalınması, saniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması, salisen istiktâb-ı Mûsikî, rabian transpozisyon, hamisen bando veya orkestra için yazılmamış bir eserin bando veya orkestrada aranje edilmesi, sadisen alem-i ahenge dair malumat-ı mükemmele. Bu imtihanın üss-i mizan ondokuzdur. (BOA, 22-20).

1.5. Osmanlı'nın İlk Resmi Müzik Okulu Darülelhan ve Müzik Eğitimi

Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından 1 Ocak 1917 tarihinde açılan okul Türkiye'nin ilk resmi müzik okuludur. Okulun yönetmeliğini Yusuf Ziya Paşa başkanlığındaki musiki encümeni hazırlamıştır. (Yönetmeliğin günümüz Türkçesine çevirisi için bkz. Nazmi Özalp, Türk Müsikîsi Tarihi, MEB Yayınları, İstanbul 2000, c. I, s.69. Yönetmeliğin yazılma aşamasından önce Abdülkadir Töre'nin Maarif Nezareti'ne verilmek üzere hazırladığı tasarı metni de çok önemlidir). Seslerin evi anlamına gelen Darülelhan (Darülelhan ismi okulun fahri başkanı olan Ziya Paşa tarafından konmuştur) I. Dünya Savaşı devam ettiği yıllarda kurulmuştur. Bu da doğal olarak okulun verimliliğini etkilemiş ayrıca sınırlı maddi imkânlarla çalışılabilmektedir. Ağırlıklı olarak Türk Müziği eğitimi verilmiş ayrıca Batı Müziği dersleri de okutulmuştur. Darülelhan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 22 Ocak 1927 tarihinde aldığı karar ile Türk Müziği eğitimi veren diğer okullarla birlikte kapatılmıştır.

Öğrenim süresi bir yıl hazırlık olmak üzere toplam beş yıl olarak belirlenmiştir. (Darülelhan Şuunu, 1825). Birinci sınıftan itibaren bölümlere ayrılan öğrencilere nazariyat, solfej, enstruman bilgisi, müzik tarihi ve kompozisyon gibi derslerin yanı sıra icra dersleri de ayrı olarak verilmekteydi. Verilen enstruman dersleri şu şekilde sıralanmaktadır.

Türk Müziği: Ney, Tanbur, Kemençe, Keman, Ud, Kanun ve Santur.

Batı Müziği: Piano, Violonsel ve Flüt. (Özalp, 2000).

Darülelhan'dan günümüze kalan pek çok belge bulunmaktadır. Bunların içinde konumuzla alakalı olarak gördüğümüz Darülelhan eğitim programının Latinize edilmiş şekli aşağıda verilmektedir. Darül Elhan Programı:

Birinci Sınıf

1. Mebhâs-i mâlumat-ı evveliyeye:

2. (Mûsikî Harfî: Nota): Nota'nın tarz tahrir ve kıra'atı ve mûsikî hurufu anahatları ile (Gam Natürk) ve (Gam modere) ta'rifaatı ve Osmanlı Mûsikî'sinde müsta'mel perdelerin esâmisi ile çarıyek (çeyrek) sesler hakkında mâlumat-ı kafiye.

3. Darb ve mûsikî usul ve evzan ta'rifatı ve mûsikî hurufunun sûret-i tatbiki, sofyan, düyek, ağır düyek, çifte sofyan, aksak, ağır aksak, yürk semâî, vals, evfer, devrî hindî, devri revan vezinlerinin tatbikât-ı ameliyesi.

4. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif.

5. Mûsikî tarih ve umûmiyesinden mâlumat-ı evveliyeye.

6. Sazlar için birinci sene (Mûsikî emsilesi: metod)

İkinci Sınıf

1. Mebhâs-i suretten malumat-ı mütemmime.

2. Makâmat-ı esâsiye ve münferiat hakkında mâlumat-ı kâmile, makâmatın (Mûsiki hurufu: Nota) ile tarz-ı tahriri.

3. Çifte Düyek, Çenber, Fahte, Devr-i kebir, Berehşan evzanı ile bunların hey't'i mecmuasından

teşekkül eden (zencir) vezni ve (evsad, frenkçin, lenkfahte, fer hafif, nim sâkil, muhammes, nim devir) evzânının tatbikatı ameliyesi ve mûsikî hurufu ile tarz-ı tahrir ve kıratları.

4. (Kübra: Majör) (Suğra: Minör) kavaid ve (armoni) mebadisi (koro) anahtarları sinâ’tıt telif: (bestekârlık) hakkında mâlumat-ı evveliyeye.

5. Tarih-i umumi mûsikîden mâlumat-ı mufassala.

6. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif

7. Sazlar için ikinci sene (Mûsikî emsilesi: metod)

Üçüncü Sınıf

1. Mebhas-i suretde mâlumat-ı mükemmeliyye ve alaet-i mahsusa ile tatbikât-ı fenniye.

2. Darbeyn remel, sâkil, havi, darb-ı fetih vezinlerinin tatbikât-ı ameliyyesi.

3. Muhtelif anahtarlar ile mûsikî kıratı ve anahtarların alaturka mûsikîye suret-i tatbiki.

4. Armoni hakkında mâlumat-ı mütemmime.

5. Sina’tıt te’lif: bestekârlık): kavaidi.

6. Mufassal mûsikî tarihi umumiyesi ve teracim-i ahval.

7. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif.

8. Sazlar için üçüncü sene (Mûsikî emsilesi: metod)

Dördüncü Sınıf

1. Üç sene zarfında ta’lim olunan mûsikî evzanı ile te’lifat.

2. Mûsikî umumiyesi hakkında mâlumat ve tedkikat-ı mükemmele.

3. (Sina’atıt te’lif bestekârlık) hakkında malumat-ı mufassala.

4. (Armoni) hakkında malumat-ı mufassala.

5. Sazlar için dördüncü sene (mûsikî emsile: metod) ve ikmal.

1.6. Osmanlı İmparatorluğu’nda Cemiyetler ve Müzik Okulları

II. Meşrutiyetin ilanından sonra devrin önde gelen musikişinaslarının bir araya gelerek açtıkları musiki cemiyetleri dönemin müzik eğitim merkezleri olmuştur. Bu cemiyetlerin en mühimleri şunlardır: Darü’l Musiki-i Osmani, Üsküdar Musiki Cemiyeti, Darü’l Feyz-i Musiki, Darü’ttaalim-i Musiki, Musiki-i Osmani Mektebi. (Öztuna, 1969).

Cemiyetlerde Verilen Müzik Eğitimi: Birçoğu iyi eğitim görmüş müzisyenler tarafından kurulan cemiyetlerde, temel eğitim prensibi olarak, meşk ve nota eğitiminin birlikte verilmesi benimsenmişti. Öğrenci bir taraftan solfej ve nazariyat dersleri ile yetiştiriliyor bir taraftan da yapılan meşkler ile icra gücünün ve tavrının gelişmesi amaçlanıyordu. Örneğin Musiki-i Osmani’de öğrencilere solfej, nazariyat, çalgı ve usûl dersleri veriliyor bunun dışında her hafta salı ve cuma günleri toplu

olarak meşk yapılyordu. Konuyla ilgili olarak Cem Behar (2006) 1919 yılına ait *Darü'l Feyz-i Musiki* cemiyetinin konser programının cemiyeti tanıtan bölümünden şu alıntıyı yapmıştır:

“Muallimler tarafından mübtedi (yeni başlayanlar) dersleri verilmektedir. Gerek Zukur (Erkekler), Gerek İnas (Kadınlar) mükemmel notası olupta fasıllara iştirak edecek hale gelmek üzere ayrıca meşk ve fasl-ı umumi dersleri dahi vardır.” (s. 140).

Cemiyetler tarafından izlenen nota ve meşk eğitiminin bir arada yürütülmesi metodu, hem meşk sisteminin menfi bir sonucu olan eserlerin unutulması sorununu ortadan kaldırmış, hem de meşkin tavrı ve icra üzerinde yarattığı olumlu etkinin sürmesini sağlamıştır. Ayrıca verilen düzenli konserlerle öğrencilerin profesyonel müzik yaşantısına adım atması da sağlanmıştır. Bu açılarından bakıldığında günümüz Türk Müziği Eğitim sistemi açısından prototip olabilecek bu sistem zamanla unutulmuş ve milli bir müzik eğitim metodu oluşturma konusunda sağlayabileceği katkılar göz ardı edilmiştir.

İlk Konservatuar (Darül Bedayi): İstanbul Şehremanetinin girişimi ile 1914 yılında kurulan Darülbeyti tiyatro ve musiki bölümlerinden oluşmaktaydı. Tiyatro bölümünün başına ünlü Fransız sanat adamı Andre Antoine getirilmiş, müzik bölümünün idaresi ise Ali Rıfat Bey'e (Çağatay) verilmiştir. Müzik bölümünde Türk ve Batı Müziği'nin birlikte ele alınması prensibi benimsenmiştir. Türk ve Batı Müziği alanında kısa bir süre eğitim veren kuruluşun musiki şubesi savaş şartları nedeni ile 1916 yılında kapanmış, akademik müzik eğitimi çalışmaları 1917'de Maarif Nezareti tarafından açılan Darülelhan'da devam etmiştir.

1.7. Okullarda Müzik Eğitimi

Tanzimat'ın ilanından sonra Türkçe eğitim veren modern okullar kurulmaya başlandı. Bunlardan bazıları şunlardır: Darül Muallimin (1847) Ziraat Mektebi (1847), Baytar Mektebi (1859), Mekteb-i Mülkiye (1859), Orman Mektebi (1860), Mekteb-i Sultan-i (1868), Darü'l Muallimat Ayrıca kadınlara eğitim vermek amacı ile İnas Rüştîyeleri açıldı. (Ortaylı, 2009).

Bu okulların bazılarında müzik eğitimi verilmeye başlandı. Örneğin Mektebi Sultani Nizamnamesinin dördüncü maddesinde tahsil olunacak fûnun (fenler) şunlardır başlığı altında 14. sırada musiki dersi yer almaktadır. (Düstur, 1872). 1869 yılında yayınlanan Maarif Umum Nizamnamesi getirdiği yenilikler ve koyduğu kurallar ile Osmanlı'da eğitimin düzenlenmesine önemli katkılar sağladı. Bu nizamnamede müzik dersi de bazı okulların eğitim programına devlet eliyle eklendi. Yirminci madde de kız rüştîyelerinde okutulan dersler bölümünde müzik “mecburi değildir” ibaresi yer almaktadır. Yetmiş beşinci maddede Darü'l Muallimat'ın sübyan şubesi dersleri içinde ve takip eden maddede rüştîye şubesi dersleri içinde müzik yer almaktadır. Nizamnamenin yayınlanmasının ardından adı geçen okullarda müzik derslerine başlanmıştır. Henüz müzik öğretmeni yetiştirecek kurumların devlet bünyesinde bulunmamasından dolayı bazı okullarda müziğe yeteneği olan mezun öğrenciler müzik öğretmeni olarak atanmış bazılarında ise öğretmen bulunmadığından dersler yapılamamıştır. Darül Muallimat'a yapılan müzik öğretmeni ataması ile ilgili sunduğumuz şu vesika bu duruma örnektir:

Bab-ı Âliye

Maarif Nizamnamesinde münderic ders cetveli iktizasınca Darü'l Muallimat talibatına Mûsikî fenni talimi dahi lazımeden olduğuna ve Talibat-ı Mezbureden Refika Hanım'ın fenn-i mezkuru ta'lim ve tefhime liyakat ve kifayeti lede'l-imtihan tebeyyün eylediğine binaen seksen dokuz senesi maarif bütçesinin altıncı faslının üçüncü maddesinde muharrer mebaliden tesviye olunmak üzere

mumaileyhanın sene-i merkume Ağustos’u iptidasından itibaren şehri iki yüz elli kuruş maaşla mûsiki muallimeliğine ta’ini tezekkür ve tensip olunduğu meclisi maariften ba mazbata ifade olunmuş olmasıyla muvafık-ı emr u irade-i aliye-yi cenab-ı vekalet-penahî buyrulduğu halde maliye nezâret celilesine havale-i maslahat buyrulması babında ve her halde emr u ferman.

23- cemaziyelevvel-90 / 9-Temmuz- 89 (BOA, 17-130)

Ayrıca bu okullarda batı müziği eğitimi vermek amacıyla bulunması gereken enstrümanlar temin edilmeye başlanmıştı:

Darü’l Muallimat Müdürlüğüne

Nizamname iktizasınca talibata musiki fenninin dahi talimi icap edeceğinden Darü’l Muallimat için me’a mesarif kırk iki adet Osmanlı lirasına mübaya olunup gönderilen piyanonun mektebin eşya defterine kaydı ile hüsn—i muhafazasına himmet olunması siyakında terkim-i tezkire-i hâlisîye ibtidar olundu. (BOA, 12-04).

Bu okullardan başka bazı okullarda da müzik eğitimi verilmiştir. Bunlardan ilk akla gelenler Darüşşafaka, Darülaceze Mektebi ve Sanayi Mektebi’dir. Darüşşafaka’da 1876 yılından itibaren Zekai Dede tarafından temel olarak meşk sistemine dayanan bir eğitim verilmiş, 1895 yılında ölümünün ardından eğitime oğlu Ahmet Irsoy devam etmiştir. Türkiye’nin ilk halk mektebi Darüşşafaka adlı eserde müzik eğitiminin veriliş biçimi ile alakalı şu izahat vardır:

“Darüşşafaka’ya her sene yeni talebe alındığı zaman bunlar bir araya getirilerek kendilerine bir şey ve ez cümle bir süre-i Kuraniyye okutulur ve sesleri iyi olanlarla musiki kabiliyet-i bedeniyyesi görülenler tefrik edilip yalnız bunlara musiki dersi gösterilirdi. Yani Darüşşafaka’da mûsiki tedrisatı ibtidalarda umumi değil bu suretle hususi idi.” (İzzet, Esat, Nuri, Kami, 1927).

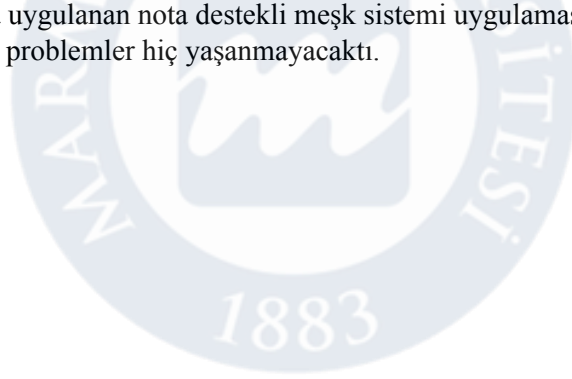
II. Meşrutiyet’in ardından müzik dersleri tüm okullarda müfredatın bir parçası olmuştu. Mekatib-i İbtidaiye kanunu ile İbtida-i Mekteplere (ilkokullara) “gına” adı ile müzik dersi girmiştir. Tek öğretmen ve derslikli okullarda sabah ve öğleden sonra ayrıca perşembe akşamları ders verilirken, altı öğretmen ve altı derslikli okullarda her sınıf için haftada bir saat olmak üzere müzik dersi yapılması karara bağlanmıştı. 1913 yılı Sultani programına göre müzik dersi, altı, yedi ve sekizinci sınıflarda haftada bir saat yapılıyordu. İnas (kadınlar) Sultanisi 1913- 1914 yılı programında ibtidaiye bölümünde (1,2,3,4 ve 5’inci sınıflar) her sınıfta haftada iki saat, aynı mektebin tali kısmında (6, 7, 8)’inci sınıflarında iki saat müzik dersi yapılıyordu. 1920’li yılların başlarına kadar okullarda imkân nispetinde Batı ve Türk müziği eğitimi beraber vermeye çalışıldı. Nota öğretimine devam edilirken meşkten de vazgeçilmeyerek ikisi dengeli olarak vermeye çalışılıyordu. 1926’dan itibaren ortaokul ve liselerde Batı müziği eğitimi esas alan bir müfredatı belirlenerek dersler zorunlu hale getirildi. (Ergün, 1996).

1.8. Meşkin Günümüz Türk Müziği Eğitimi Üzerindeki Etkileri, Görüş ve Öneriler

Meşkin günümüzde eleştirilen iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi eser intikalinde yaşanan problemler diğeri ise pedagojik zaaflarıdır. Pedagojik açıdan bakıldığında repertuar ve teknik konular birbirinden ayrı olarak verilmediği için eleştirilmektedir. Enstrümantal icranın sözlü eserlere bağımlı kalması da ayrı bir eleştiri konusudur. (Behar, 1998). Eser intikalinde yaşanan problemlere katılmamak ve diğer eleştirileri görmezden gelmek hata olur. Ancak eser intikali dışındaki konular meşkten ziyade Osmanlı Müziği’nin temel yapısıyla ilgilidir. Örneğin günümüzde örnekleri

bulunan yüksek tekniğe ve ses genişliğine sahip saz eserlerinin o dönemde bestelenmemesi meşk ile bağdaştırılmamalıdır. Ayrıca teknik konuların repertuar derslerinden ayrı olarak verilmesine getirilen eleştiri günümüz modern eğitim sistemi düşünülerek yapılmaktadır.

Repertuar intikali zaman içinde sadece notaya dayalı bir şekil alınca icra üslubu önemsenmemeye başlanmış bu yüzden tavır zenginliği kaybolmuştur. Günümüzde yapılan icralara dikkat edildiğinde erkek ve kadın solistlerin, eserleri hemen hemen aynı üslupta okudukları görülmektedir. Yapılan nağme süslemeleri ve özellikle hançereler neredeyse birbirinin aynıdır. Sadece notaya dayalı eser geçme ve yeterince dinlememe icracıda bir tavır eksikliği meydana getirmektedir. Temelde sağlam bir icra üslubu olmayınca, okuyucu seslendirdiği diğer müzik türlerinin etkisinde kalarak geleneksel icradan uzaklaşmaktadır. Bu durum saz icrası içinde geçerlidir. Yirminci yüzyılın başlarında yapılan ses kayıtları dinlendiğinde üslup farklılıkları ve bozulmalar gayet iyi anlaşılmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında Türk Müzik eğitiminin engellendiği düşünülecek olunursa, nota destekli bir meşk eğitim sisteminin oturup oturmayacağı hakkında kesin yargı çıkarılamamaktadır. Darüelhan ve sonrasında açılan müzik okullarında uygulanan nota destekli meşk sistemi uygulaması devam edebilseydi belki de daha önce saydığımız problemler hiç yaşanmayacaktı.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

KAYNAKLAR

- Akdeniz, İ. (2003). *Türk Musikisi 'nde Enderûn 'un Yeri ve Önemi*. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, s. 63-67.
- Akkutay, Ü. (1984). *Enderun Mektebi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, B. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Musiki*. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, s. 1205-1235.
- Aksu, F. A. (1998). *Abdülbaki Nasır Dede ve Tedkik ü Tahkik*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başer, F. A. (2006). *Tahrir ü Tahririyye Işığında Mevlevi Ayini Formu*. Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu. Konya: Rumi Yayınları.
- Baykal, İ. H. (1953). *Enderun Mektebi Tarihi*. İstanbul: Fatih Derneği Neşriyatı.
- Behar, C. (2006). *Aşk Olmazsa Meşk Olmaz*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislam 'ın Müziği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ufki, Ali. (2002). *Albert Bobovious ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları; Topkapı Sarayı 'nda Yaşam*. (Ali Berktaş, çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Boztaş, F. (2009). *XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehteri Teşkilatı*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, K. (2001). *Geçmişten Günümüze En Canlı Kültür Mirasımız Şanlı Mehter*. İstanbul: Can Matbaacılık.
- Duru, N. F. (2010). *Mevlevi Şairlerde Ney Metaforu*. Uluslararası Mevlâna Sempozyumu, s. 359, İstanbul: Mas Mabaası.
- Düstur. (1872). *Mektebi Sultani Nizamnamesi*. Matbaay-ı Âmire.
- Düzgüner, S. (2007). *Mevlevi Ayin Mûsikî'si ve Mevlevi Sema Ayininin Psikolojik Etkileri*. Mevlâna Mevlevilik Sempozyumu. c. II. s. 203, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erguner, S. (1991). *Kutbi Nâyî Osman Dede, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Feldman, W. (2010). *Mysticism Memory and History In The Mevlevi Ayini*. Uluslararası Mevlâna Sempozyumu, c. III, s. 1209, İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Gazimihal, M. R. (1927). *Darü'l Eytamlar ve Musiki İstikbalimiz*. Millet Mecmuası , c. IX (108), s. 1738-1740.
- Gazimihal, M. R. (1955). *Türk Askeri Mızıkaları Tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.

- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi. IX. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu 15-17 ARALIK 2010 Marmara Üniversitesi 360
- Kanca, Ş. F. (12-09-2010, 18:30). www.musigi-dunya.az/new-dded.asp?action:print&text385. www.musikidunyasi.com.
- İzzet, M., Es'ad, M., Nuri, O., Kâmi., A. (1927). *Darüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi Cemiyet-i Tedirisiye-i İslâmiye*. İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.
- Mevlâna. (2007). *Divan-ı Kebir*. (A. Gölpınarlı, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Miller, B. (1941). *The Palace Scholl Muhammad The Conqueror*. Massachusetts: Harward University Press.
- Ortaylı, İ. (2009). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özalp, N. (2000). *Türk Musikisi Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, N. (1993). *Mehter*. Diyanet İslam Ansiklopedisi , c. 28, s. 546-549.
- Özdemir, Ş. (1993). *Mevlâna'nın Eğitimci Kişiliği*. Uluslararası Mevlâna Mevlevilik Sempozyumu. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Öztuna, Y. (1969). *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Türk Musikisi Ansiklopedisi, I, s. 153.
- Sevengil, R. A. (1970). *Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: MEB Basımevi.
- Tekeli, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler*. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi , c. II, s. 455-477.
- Tezbaşarı, A. (1975). *Mehter Tarihi Teşkilatı ve Marşları*. İstanbul: Berksoy Basımevi.
- Türkmen, M. N. (2007). *Osmanlıda Askeri Müzik Mehter*. İstanbul: Avk Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). *Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı*. Belleten , sy. 161, s. 79-134.
- Yekta, R. (1900). *Esatiz-i Elhân*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Yöndemli, Fuat. (2007) *Mevlevilikte Sema ve Musiki* , İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 13-1002.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalih, 13-1328.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbn’ül Emin Saray Mesalihi, 13-1329.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 13-1331.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 13-1332.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 13-133.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 7-692.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’ül Emin Saray Mesalihi, 8-794.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İbnü’l Emin Saray Mesalihi, 11-084.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri, 9623.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Cevdet Evkaf, 76-3770.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Hazine-i Hassa Defterleri. 00542.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Hazine-i Hassa Evrak Odası, 116-61.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Dosya Usulu İradeler Tasnifi, 22-20.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Dosya Usulu İradeler Tasnifi, 22-2.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi, 17-130.*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi. 12-04.*

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ